

УДК 378 (410)

Оксана КОНДУР, кандидат фізико-математичних наук, доцент, заступник декана педагогічного факультету ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ БРИТАНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛЕЙ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Oksana KONDUR, Ph.D. in Physics and Mathematics, Associate Professor, Deputy Dean of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE BRITISH AND UKRAINIAN MODELS OF EDUCATIONAL MANAGEMENT

Інтернаціоналізація та інтеграція вищої освіти у глобальному вимірі висувають нові питання перед теорією і практикою освітнього менеджменту. Результати аналізу досвіду побудови системи вищої освіти в передових європейських країнах сприяють розвитку і збагаченню вітчизняної системи освіти, дозволяють уникнути повторення помилок та знайти нові підходи до вирішення проблем галузі. Тому під час побудови стратегії модернізації освіти і науки, яка має безпосередній вплив на трансформацію соціуму, необхідно вивчити наявні моделі освітньо-наукових систем світу та методи управління ними.

Розглянемо одну з класичних освітніх моделей – англосаксонську модель освіти і науки, сучасні вимоги її трансформації та можливості адаптації елементів до української освітньої системи.

Ключові слова: вища освіта, системи освіти, глобалізація, англосаксонська модель, стратегія розвитку.

Summary. The internationalization and integration of higher education in a global dimension raise new questions to the theory and practice of educational management. The results of the analysis of the experience of building a higher education system in advanced European countries contribute to the development and enrichment of the domestic education system, avoid repetition of mistakes and find new approaches to solving problems in the educational field. Therefore, when developing a strategy for modernizing education and science that has a direct impact on the transformation of society, it is

necessary to study the existing models of educational and scientific systems of the world and the methods of their management.

Let's consider one of the classical educational models – the Anglo-Saxon model of education and science, the modern requirements of its transformation and the possibility of adapting its elements to the Ukrainian educational system.

Key words: higher education, education systems, globalization, Anglo-Saxon model, development strategy.

Мета: провести порівняльний аналіз систем вищої освіти Великої Британії та України; виокремити в англосаксонській моделі управління освітою зміни, зумовлені глобалізаційними трансформаціями.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Кожна освітня система є частиною освітньо-наукової світової системи. В умовах глобалізації це прослідковується на прикладі європейських освітніх систем. Проте водночас система вищої освіти кожної країни має свою специфіку, зумовлену особливостями національно-історичних умов формування. Однією з найстаріших та класичних є трансконтинентальна англосаксонська модель освіти і науки. Вона сформована на освітній системі Великій Британії та поширена в колишніх англійських домініонах, колоніях, протекторатах, зокрема в Австралії, Канаді, Новій Зеландії, Індії, Пакистані, Сінгапурі, Малайзії, Південно-Африканській республіці тощо [1]. В основі такої освітньо-наукової моделі закладена концепція "нового гуманізму", яка є окремим напрямом у "другій моделі" менеджменту освіти. До цієї моделі належать також освітній консерватизм, прагматизм і

неопрагматизм.

Проте класична англосаксонська освітня модель потребує трансформаційних змін у сучасних європейських умовах глобалізації та інтеграції.

Аналіз досліджень і публікацій. Гуманістичний напрям англосаксонської моделі освіти і науки базується на світоглядному нейтралітеті в освітньо-наукових питаннях та потребі в "раціональному мисленні", особливо в умовах інноваційних змін. При цьому, як стверджує австралійський теоретик К. Харріс, "освітнє виховання" означає "найбільш повний, пізнавальний розвиток осіб" [2, с. 6].

Гуманістична парадигма також є підґрунтям розбудови сучасної системи вищої освіти в Україні [3]. Вища освіта як складова системи освіти країни регулюється Законами України "Про освіту" [4], "Про вищу освіту" [5] та іншими державними й урядовими документами. Система вищої освіти виступає сукупністю закладів вищої освіти (ЗВО), які забезпечують фундаментальну професійну, практичну і наукову підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації громадян.

Європейські системи вищої освіти вивчали такі науковці, як М. Білозерова, Я. Болюбаш, М. Згуровський, Ю. Рашкевич, М. Степко, Т. Фініков та ін [6; 7; 8]. Аналіз проблем освітнього менеджменту як у європейських країнах, так і в Україні, відображено у працях В. Андрушенка, Л. Дубко, В. Кременя, В. Огнев'юка, О. Шеломовської й ін. [9; 10; 11; 12; 13]. Особливості організації вищої освіти в умовах глобалізації досліджували П. Скот, В. Зінченко та ін. [14; 15].

Для успішної інтеграції української системи освіти в освітній простір Європи необхідно враховувати су-

часні європейські вимоги до організації та якості освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Систему освіти Великої Британії можна класифікувати за різними ознаками:

1) територіально існує три підсистеми: Англія та Уельс, Північна Ірландія, Шотландія;

2) за віковою ступеневістю: початкова освіта (діти до 11 років), середня освіта (діти до 16 років), вища або подальша освіта (особи після 16 років);

3) за формою власності: державний та приватний сектори.

Незалежно від адміністративно-територіального поділу в Україні існує одна система освіти. За віком розрізняють дошкільну освіту (діти до 6 років), початкову школу (діти до 10 років), середню освіту (діти до 17–18 років), вищу та подальшу освіту (особи після 15 років). За рівнями освіти класифікують на:

дошкільну;
початкову;
базову середню;
профільну середню;

професійну (професійно-технічну) (початковий, базовий, вищий рівні);

фахову передвищу;
вищу (початковий, бакалаврський, магістерський, освітньо-науковий/освітньо-творчий, науковий рівні) [4, стаття 10].

В Україні також функціонують державні та приватні заклади. При цьому у Великій Британії на державний сектор мають великий вплив місцеві органи влади в рамках їх повноважень. В Україні державні заклади безпосередньо підпорядковуються Міністерству освіти і науки. Однак виокремлені муніципальні й навчальні заклади (ЗВО комунальної форми власності), внутрішню політику і фінансування яких визначають місцеві органи влади.

Систему вищої освіти Великої Британії протягом кількох століть представляли Кембриджський та Оксфордський університети, створені у XII–XIII ст. для навчання еліти. У XIX–XX століттях система вищої освіти у Великій Британії мала бінарну структуру [16], яка передбачає паралельне існування традиційного університетського сектора та сектора неуніверситетської вищої освіти. В умовах бінарної системи виокремлюють освітні програми з поглибленим теоретичним курсом, який має більш науковий напрям, та освітні

програми професійного навчання високого рівня. Вища освіта країни була елітарною та охоплювала невелику частку молоді. Проте у другій половині XX століття кількість університетів подвоїлася. Сьогодні навчання відбувається у понад 850 ЗВО, з них – 43 університети, 159 – педагогічних коледжів, 30 – політехнічних інститутів. В Україні на початок 2017/2018 навчального року налічувалось 661 ЗВО.

Під час освітньої реформи, на початку 90-х років минулого століття, британським технічним інститутам надали статусу університетів. Їх називали "новими" університетами. У результаті відбувається поступовий перехід до унітарної моделі системи вищої освіти. При цьому для британських університетів характерний **високий рівень автономії** [17, 289].

Зауважимо, що в Україні також у 90-х роках минулого століття спостерігалась тенденція до трансформації галузевих ЗВО у профільні університети: аграрні, економічні, медичні, педагогічні, технічні та інші. Проте зміна назви не завжди відповідала основній місії закладу, що полягає у "формуванні в індивіда універсальних світоглядних позицій для розуміння життя, світу, космосу, людини, дати універсальну освіту випускникам" [18], які повинні стати елітою суспільства. На думку філософа-неокантіанця і педагога С. Гесена, основними принципами університетської освіти є:

1) повнота, різнобічність та універсальність знань, які даються студентам;

2) дух свободи і творчості у процесі викладання і навчання;

3) здатність університету до самовідтворення через підготовку із студентів викладачів та науковців.

В Україні більшу автономію мали спочатку тільки ЗВО, яким було надано особливий статус – "національний" за рівень організації та якість надання освітніх послуг і наукові досягнення. Сьогодні відбувається процес децентралізації вищої освіти. Тому всі ЗВО отримали достатній рівень автономії, однак виникає чимало фінансово-організаційних проблем.

Вища академічна освіта Великої Британії є двоступеневою: додипломне навчання (Undergraduate education) на присудження ступеня бакалавра; післядипломне навчання (Postgraduate education) на присуд-

ження магістра, магістра філософії, доктора філософії.

У нашій державі "підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:

початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;

перший (бакалаврський) рівень;

другий (магістерський) рівень;

третій (освітньо-науковий) рівень; науковий рівень" [5, ст. 5].

За успішного виконання здобувачем освіти відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми йому присуджують відповідний ступінь вищої освіти: 1) молодший бакалавр; 2) бакалавр; 3) магістр; 4) доктор філософії; 5) доктор наук [5, ст. 5].

Класичними навчальними закладами Великої Британії є коледжі, які відповідно до наказу "Про повну вищу та спеціальну середню освіту" (1992 р.) стали самоврядними. Вони самі визначають зміст, форми і методи надання освітніх послуг. Завдяки об'єднанню кількох коледжів ці ЗВО стають багатопрофільними.

Як і в Україні, загальне керівництво вищою освітою Великої Британії здійснює Міністерство освіти й науки. Ця урядова установа реалізує свою політику через Ради університетських фондів Англії, Шотландії та Уельсу. В Уельсі всіма освітніми установами, крім університетів, керує Уельське міністерство, у Шотландії – Шотландський департамент освіти, у Північній Ірландії – Департамент освіти Північної Ірландії. Хоча стратегічне управління та фінансування шкіл здійснюється міністерством, управління начальними закладами децентралізовано, а саме ними керують радники з освіти в радах або муніципалітетах (органах місцевого самоврядування), які створюють місцеві ради з освіти. У Північній Ірландії всі типи освітніх установ підпорядковуються п'ятьом радам з освіти.

Управління у сфері вищої освіти в Україні здійснюється [5, ст.12]:

1) "Кабінетом Міністрів України;

2) центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки;

3) галузевими державними органами, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади;

4) органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, до сфери управ-

ління яких належать вищі навчальні заклади;

5) Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук;

6) засновниками вищих навчальних закладів;

7) органами громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки;

8) Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти".

Вищу освіту британці отримують у коледжах, політехнічних інститутах та університетах. Основними в системі вищої освіти Великої Британії є університети, здебільшого гуманітарного спрямування, серед них відомі Кембриджський, Лондонський, Оксфордський. Технічного фаху навчають в основному в університетських коледжах, на технічних факультетах університетів, у спеціальних інститутах, які не входять до складу університетів.

Уже півстоліття триває полеміка про якість та цілі британської освіти. Зовнішні стейкхолдери, найперше роботодавці, часто критикують у школи, й університети за недостатній рівень освіти їхніх випускників. Уряд країни намагається ліквідувати цей негатив через освітні реформи, які спрямовані на:

покращення стандартів освіти;

реформування самої викладацької професії;

поліпшення показників якості освіти студентів,

підняття рівня викладання мовних і технічних дисциплін.

В Україні діють вищі навчальні заклади таких типів [5, с. 28]: "1) університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо); 2) академія, інститут – галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) вищий навчальний заклад, 3) коледж – галузевий вищий навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступенів молодшого бакалавра та/або

бакалавра". Університету, академії, інституту незалежно від форми власності надають статусу національного [5, с. 29]. Національний ЗВО може отримати статус дослідницького університету, якщо "забезпечує проривний розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки" [5, с. 30].

Громадяни Великої Британії вважають, що потрібне покращення управління освітньою системою та збільшення її фінансування. Усі університети отримують державну фінансову допомогу, за винятком трьох приватних інститутів. Основними джерелами фінансування є:

1) урядові субсидії,

2) плата за навчання, унесена студентами або місцевими радами за освітою,

3) гранти від дослідницьких організацій, які спонсорують індивідуальні дослідницькі проекти і приватні пожертви від благодійних або промислових організацій, що фінансують певні дослідницькі програми.

Грошові кошти, що надходять з бюджету, розподіляються на університети, виходячи з кількості студентів, котрі в них навчаються. Предмети розподілені на чотири великі групи за фінансовими витратами на їх вивчення: навчальні курси, для яких необхідно використання тільки бібліотеки, належать до менш вартісної групи порівняно з тими, для засвоєння яких необхідні лабораторії та складне устаткування.

Деяка частина урядових субсидій розподіляється між університетами відповідно до якості наукових досліджень: факультетам ЗВО, які отримали найвищий бал за наукові результати, надають максимальну суму субсидій, а ті, що мають найменший бал, – не отримують нічого [19, с. 471]. Хоча сума, яку планує витратити держава на освітню сферу за навчальний рік, визначається Урядом, у Шотландії та Англії кошти виділяють безпосередньо муніципалітети, вилучаючи їх із доходів від місцевих податків або грантів від Уряду. У Північній Ірландії все фінансування централізоване. Значна частина цих сум іде на заробітну плату. Як і в Україні, Департамент науки і освіти безпосередньо фінансує всі університети, а також останніх 30 років – і коледжі.

Вступити у ЗВО Великої Британії

без екзаменів можна з атестатом про загальну освіту підвищеного рівня – "A level". Оскільки шкільна система автономна в освітньому процесі, то випускні екзамени проводять кілька незалежних екзаменаційних рад з метою стандартизації результатів. Документи для зарахування абітурієнти подають у службу прийому в університети і коледжі (UCAS). Хоча англосаксонська освітня модель характеризується відкритістю політики, зацікавлені органи встановлюють квоти місць, особливо для педагогічних та медичних спеціальностей. Конкурсний відбір, якщо кількість заяв перевищує квоту чи число вільних місць в аудиторіях, проводять самі ЗВО. Тільки найпотужніші університети – Oxford, Cambridge, Durham – практикують для абітурієнтів конкурсні вступні екзамени.

В Україні вступ у ЗВО регулюється Правилами прийому, які щороку визначає Міністерство освіти і науки. Зарахування на бакалаврський рівень вищої освіти відбувається на основі конкурсного відбору за результатами іспитів у системі зовнішнього незалежного оцінювання. Тобто також існує певна стандартизація випускних іспитів.

Кожен ЗВО Великої Британії автономний у: 1) плануванні навчального року за умови дотримання загальних критеріїв; 2) встановленні методів контролю роботи і знань студентів. Така тенденція властива й українській системі вищої освіти.

Зараховані в британський університет студенти спочатку пробують здобути першу ступеневу кваліфікацію – бакалавр, після якої мають право продовжити навчання для отримання магістерського ступеня. Для цього необхідно 2–3 роки викладання, навчання чи досліджень при достатньо глибокому вивченні однієї чи групи суміжних дисциплін. Після отримання диплома магістра можна вступати на студії докторського рівня. Інколи і лише за умови виконання належних самостійних досліджень докторське звання присвоюється відразу після бакалаврського. У країні немає єдиного зразка диплома про освіту. Тут захищеними є тільки титули – "бакалавр", "магістр", "доктор".

Хоча Велика Британія є одним із найпривабливіших місць навчання для іноземців, проте допуск їх у ЗВО здійснюється через суворий відбір.

Основним університетом дистанційної освіти у Великій Британії для

дорослих є Відкритий Університет (Open University), де можуть навчатися як громадяни Великої Британії, так й інших країн Європи, старші від 18 років.

У більшості систем вищої освіти країн Європи управління здійснювала держава та академічна олігархія. В англосаксонській моделі "держава, навпаки, завжди відіграла значно меншу роль, а домінуючою була академічна верхівка. Таким чином, університети Англії традиційно несли відповідальність за самоврядування, набір студентів, організацію навчання" [10].

У сучасних умовах британські університети перейшли на методи корпоративного управління, що покращило механізми стратегічного планування, фінансування, додало чіткості та прозорості управління на рівні деканату і кафедри [20]. Постало поняття "централізованої децентралізації", коли управлінці ЗВО вищого рівня займаються стратегічним плануванням, а структурні підрозділи отримують більше автономії [10, 10].

Значимо, що українська освітня реформа також передбачає застосування корпоративної моделі управління [21]. В обох досліджуваних системах вищої освіти спостерігається тенденція до залучення таких стейкхолдерів, як держава, громадськість, бізнес, здобувачі освіти, до управління ЗВО, дослідницької діяльності.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Ще в минулому столітті університетські спільноти Великої Британії були закритими товариствами. Сучасні процеси глобалізації та інтеграції у Європі вплинули не тільки на економіку, але й освітню галузь. Тому навіть одна з найконсервативніших країн світу враховує суспільні зміни й адаптує до них усі свої системи, у тому числі й систему вищої освіти. Зокрема, прослідковується залучення представників з неакадемічних кіл у вигляді держави, суспільства та бізнесу до визначення стратегічного розвитку освіти та встановлення пріоритетних напрямів проведення досліджень.

Схожі реформи мають місце і в

Україні. Українському освітньому менеджменту доречно використовувати методи "централізованої децентралізації" та активніше співпрацювати з територіальними громадами і потенційними працедавцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ewby H.* Some Possible Futures for Higher Education. – London : CVCP, 2009.
2. *Harris K.* Teachers and Classes. A Social Analysis. – Edinburgh : Education Press, 2002. – 216 p.
3. *Туркот Т. І.* Педагогіка вищої школи : навч. посібн. // Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
4. Закон України "Про освіту" (2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page4>
5. Закон України "Про вищу освіту" (2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. *Білозерова М. В.* Аналіз європейських систем вищої освіти в контексті інтеграції в європейський освітній простір / М.В. Білозерова // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 2 (41). – С. 1–9.
7. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / [М. Ф. Степко, Я. Я. Боллобаш, В. Д. Шинкарук та ін.] ; за ред. В. Г. Кремня. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2004. – 384 с.
8. Вхідження національної системи вищої освіти в європейський простір вищої освіти та наукового дослідження : моніторинг. дослідж. : аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд "Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики" ; [кер. авт. кол. Т. В. Фініков]. – К. : Таксон, 2012. – 54 с.
9. *Андрущенко В. П.* Педагогічна освіта України: Болонський виклик і напрями модернізації // Практична філософія. – 2004. – №1 (11). – С. 124–128.
10. *Дубко Л. О.* Англо-саксонська модель управління вищою освітою Англії в сучасний період / Л. О. Дубко // Науковий вісник Донбасу. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_2_17
11. *Журавський В. С., Згуровський М. З.* Болонський процес і головні принципи входження в європейський простір вищої освіти. – К. : 2003. – 196 с.
12. *Кремень В. Г.* Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
13. *Шеломовська О. М.* Моделі державного управління вищою освітою в країнах Європейського Союзу // Актуальні проблеми державного управління. – Вид-цтво: Харківський регіональний інститут держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. – 2012. – № 41. – Т. 1. – С. 461–470.
14. Скотт П. Глобалізація и университет / П. Скотт // ВВШ "Alma Mater", 2008. – № 4. – С. 4.
15. *Zinchenko V. V.* The Education in techno-structures of Society// The Culture and Power of Knowledge: Inquiries into Contemporary Societies. – 2016. – P. 39–50.
16. *Кузнецова О. Ю.* Розвиток теоретичних ідей і практики освіти у Великій Британії. – Харків: Константа, 2002. – 236 с.
17. *Lechuga V.* Assessment, Knowledge, and Customer Service: Contextualizing Faculty Work at For-Profit Colleges and Universities. The review of Higher Education, 2008. – 31(3). – P. 287–307.
18. *Туркот Т. І.* Педагогіка вищої школи : навч. посібн. // Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
19. *Morgan F. J.* The research assessment exercise in English universities// Higher education. – 2004. – № 48. – P. 461–482.
20. *Williams G.* The higher education market in the United Kingdom/ Teixeira P., Jongbloed B., Dill D., Amaral A. (Eds.) Markets in higher education. – Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 2004. – P. 241–270.
21. Кондур О. С. Корпоративне управління закладом вищої освіти в умовах модернізації освіти // Освітній простір України. Вип. 11. – 2017. – С. 63–70.

Стаття надійшла 01.02.2018 р.